

Nogle Bemærkninger om Rigsmarskerne og Rigsmarskembedet, især under Christian IV.

af

J. A. Fridericia.

Det har allerede længe været bekendt, at Rigsmarskembedet gjentagne Gange under Christian IV blev besat efter Rigsraadets eller Adelen's Indstilling og derved dannede en Undtagelse fra den almindelige Regel, at de høje Rigsembeder i Tiden fra 1536—1648 besattes af Kongen efter eget Forgodtbefindende¹⁾. Men det kan paavises, at hvad man har antaget for enkeltstaaende Tilfælde i Virke-

¹⁾ Efter Udkastet til Unionsakten 1436 skulde Drostens og Marskens embeder tages efter Rigens Raads Raad. Gehejmeark. Aarsberetninger II, 33. Senere fandtes indtil 1648 ingen Bestemmelser i Recceserne eller Haandfæstningerne om Rigsembedsmændenes Valg. Medens Rigshofmesteren og Kantsleren sikkert, maaske paa et enkelt nedenfor berørt Tilfælde nær, valgtes alene af Kongen, var Forholdet vistnok vaklende med Hensyn til det først fra Frederik II's Tid (jfr. Historisk Tidsskr. V, 413) stammende Rigsadmiralembedet. Christian IV opfordrede d. 11te Novbr. 1627 Rigsraadet til at tænke paa en Admiral; men Raadet, der ikke rigtigt vidste, om der mentes en Rigs- eller en Flaadeadmiral, var ikke enigt om, hvem der skulde foreslaaes dertil, og indstillede Afgjørelsen til Kongen, der ikke tog nogen af dem, som havde været paa Bane i Rigsraadet. Mølbach, Christian IV's Breve I, 292, 295. 1629 ønskede Kongen Jens Juul til Rigsadmiral uden Rigsraadets Samtykke. Sstds. I, 385. I Rigsadmiralens Embedsed af 1616 findes intet om Rigsraadets Deltagelse i hans Udnævnelse. Sstds. I, 43—44.

ligheden, i det mindste under Christian IV, har været en fast Regel, der, om den end ikke var begrundet i Haandfæstningen, dog i hvert Tilfælde kun ganske undtagelsesvis og kun tildels er bleven fravegen, idet af de syv Rigmarsker, som tiltraadte deres Embede under den nævnte Konges Regering, de sex ere valgte eller samtykte af Rigsraadet eller i det ene Tilfælde af Adelen, og der ved Valget af den syvende findes Spor til et lignende Forhold.

Hvorledes det er gaaet til ved Besættelsen af Marskembedet under Christian III og Frederik II, savnes der vistnok Oplysninger om. Kun ved en eneste af de syv eller otte Marsker¹⁾ under disse Konger, nemlig Holger

¹⁾ Den første Marsk under Christian III, Tyge Krabbe, der var udnævnt af Frederik I paa Herredagen i Viborg 1523 (Allen, De tre nordiske Rigers Historie III, 2; 387), døde d. 24de Juli 1541 (Ny kirkehist. Saml. III, 497). Dog kan det mærkes, at Knud Federsen Gyldenstjerne underskrev sig d. 2den Decbr. 1536 som Danmarks Riges Marsk (Rørdam, Monumenta historiae Danicæ I, 251); men Tyge Krabbe maa dog atter have overtaget Embedet og blev fulgt af Erik Banner, som jeg første Gang har fundet nævnt d. 22de Octbr. 1541 (Lørdagen næst efter Galli; Registre over alle Lande). Han døde d. 27de eller 28de Marts 1554 (Ny kirkehist. Saml. III, 492; Magazin til dansk Adels Historie I, 60). Inden for hans Embedstid nævnes dog Anders Bilde som Marsk 1553 (Hofmann, Danske Adelsmænd III, 329. Pontoppidan, Marmora danica II, 241). Derefter findes Otte Krumpen som Marsk d. 13de December 1554 (Kolderup-Rosenvinge, Samling af gamle danske Domme II, 144). Han synes at have søgt sin Afsked 1567 og blev fulgt af Frands Brokkenhus, der nævnes d. 7de September 1567 (Histor. Tidsskr. V, 432—33). Efter hans Død d. 6te Novbr. 1569 (Ny kirkehistor. Saml. III, 503) stod Marskembedet ledigt indtil 1573, da Holger Rosenkrands nævnes som beklædende det d. 3die Novbr. (Kolderup-Rosenvinge, anf. St. III, 220). Han døde d. 4de Marts 1575 (Wegeuer, A. S. Vedel 2den Udg., p. 92) og imellem d. 7de og 10de Juni samme Aar synes Peder Gyldenstjerne derefter at have tiltraadt Embedet (Kolderup-Rosenvinge, anf. St. III, 256, 276), om han end først svor sin Embedsed d. 1ste Januar 1576 (Magazin til dansk Adels Historie I, 93). — Naar det i P. V.

Rosenkrands, findes en Antydning herom; men denne synes netop at vise en Deltagelse fra Rigsraadets Side i hans Valg¹⁾. Ved Kongeskiftet 1588 var Peder Gyldenstjerne Rigmarsk; som bekjendt var han ikke imellem de Rigsraader, der strax efter Frederik II's Død overtog den egentlige Regering, om han end en kort Tid senere synes at have deltaget i den²⁾; han fratraadte ogsaa inden sin Død³⁾ Rigmarskembedet, der i Aaret 1593 overtoges af Hak Ulfstand, uden Tvivl valgt dertil af Rigsraadet⁴⁾.

Jacobsens Skattevæsenet under Christian III og Frederik II, p. 36 hedder, at Mogens Gyldenstjerne har været Marsk, er det sikkert en Fejltagelse.

- ¹⁾ I Laurids Bertelsens Ligprædiken over ham (1576, 4to) hedder det, at han nødtigt vilde overtage et af de vigtige Embeder, og at han først, da Kongen trængte haardt ind paa ham, har givet sig efter Kong. Majtts. og Danmarks Riges Raads sambyrdes Villie og Begjæring og er vorden for det første Statholder over Nørre-Jylland, og siden efter nogle faa Aar samtykt til Danmarks Riges Marsk.
- ²⁾ I Sigvard Grubbes Dagbog (som jeg kun har kunnet benytte i en nyere Afskrift i Ny kgl. Saml. 2018 4to.) nævnes han 1589 sammen med Niels Kaas, Peder Munk og Jørgen Rosenkrands iblandt *Senatores in regimine*. Han har ogsaa med de nævnte og Christoffer Valkendorf underskrevet de to slesvigske Lensbreve af 4de Juni 1589. Antislesvigholstenske Fragmenter VII, 89, 95.
- ³⁾ Han døde d. 25de Februar 1594. Wegener, A. S. Vedel, 2den Udg. p. 190.
- ⁴⁾ Efter Peder Vinstrups Ligprædiken over ham (Kbh. 1595. 8vo.) blev han 1593 *udi Herredagene i Kjøbenhavn kaaret og samtykt til at være Danmarks Riges Marsk*. Men efter Optegnelserne i Magazin til dansk Adels Historie I, 93 svor han allerede Marsked d. 1ste Januar 1593, og Herredagen er næppe holdt før 10de Juni (Vedel-Simonsen, Eske Brocks Levnetsbeskrivelse II, 56. Kolderup-Rosenvinge, Samling af gamle danske Domme III, 358). Hak Ulfstand forenede mærkeligt nok ikke Stillingen som Regeringsraad med den som Marsk; thi Rigsraadets Brev af 10de Juli 1593 sigter uden Tvivl blandt andre til ham ved at tale om nogle af de tidligere

Allerede Holberg har i denne Anledning gjort opmærksom paa den Forskjel, der var imellem Marskembedet og Kantslerposten, idet denne i Modsætning til hint ikke kunde bortgives af Rigsraadet, men kun af Kongen og derfor efter Niels Kaas's Død maatte lades ubesat¹⁾. Saaledes viser sig strax i Begyndelsen af Christian IV's Regering Marskens Udnævnelse nøjere knyttet til Rigsraadet, end Tilfældet var med de andre høje Rigsembedsmænd.

Hak Ulfstand døde d. 10de November 1594²⁾, og Embedet stod nu ubesat, indtil i det hele de forskjellige ledige Rigsembeder ved Formynderregeringens Slutning og Begyndelsen af den Herredag, der i Sommeren 1596 dannede Overgangen til Christian IV's egen Regering, bleve besatte. Men medens Kantsleren (og uden Tvivl ogsaa Rigshofmesteren) udnævntes alene af Kongen, omend maaske under et vist Samtykke fra Rigsraadets Side, der vel har havt sin Grund i de særlige Forhold ved Formynderregeringen³⁾, var Rigsraadet ligefrem medvirkende ved Peder Munks Udnævnelse til Marsk d. 9de Juli, saaledes som det fremgaaer af hans Ed til Kongen, hvori det hedder: «Efterdi Eders kong. Maj. og Danmarks Riges Raad

Regeringsraader, som nu ere forordnede udi andre Rigens Bestillinger og derfor ere traadte tilbage fra den nævnte Stilling. Fynske Aktstykker II, 106; jvfr. Schlegels Oversættelse af Slange, Christian IV's Hist. I, 164—70.

¹⁾ Holberg, Danmarks Riges Historie (Udg. 1856) II, 382. Jvfr. Slange, Christian IV's Hist. p. 74.

²⁾ Wegener, A. S. Vedel, 2den Udg. p. 197.

³⁾ Hvitfeld siger nemlig i sin d. 1ste Septbr. 1596 daterede Fortale til Frederik I's Historie: «Eders Maj. har taget sig udi daglig Regering og Embede, som er udi Hofmester og Kantslers Bestilling, de Personer, hvilke vi og alle (herved menes vistnok Rigsraaderne) med Eders Maj. dertil have agtet værdt og tjenlige.»

have tilforordnet mig at være Danmarks Riges Marsk, saa lover jeg o. s. v.»¹⁾. Peder Munk frattraadte sit Embede 1609²⁾, og d. 3die Januar 1610 udgik et Kongebrev til Rigsraaderne, hvori de, næst at indkaldes til den i Anledning af den udvalgte Prinds Christian V's Hylding berammede Herredag i Kjøbenhavn, underrettes om, at Kongen anseer det for rigtigt, baade af Hensyn til Hyldingen³⁾ og af andre Aarsager⁴⁾, at en god Mand deputeres og forordnes til Rigens Marsk, og at han derfor begjærer af dem, at de skulle overveje, hvem de ansee for dygtig til at bestyre dette Embede, «saa han siden kan gjøre sin Ed og til samme Tid udi Bestillingen indtræde»⁵⁾. Selv om man vel ikke kan lægge bogstavelig Vægt paa dette Brev — i hvilket Fald man maatte antage, at Kongen havde overladt Rigsraadet hele Valget og ikke engang forbeholdt sig selv nogen afvigende Mening — saa fremgaaer det dog klart af det, at Rigsraadet denne Gang var den vigtigste Faktor ved Besættelsen af Rigsmarskembedet. Dette tilfaldt d. 13de Marts Sten Maltesen Sehested⁶⁾, der

¹⁾ Sjællandske Registre. I Kantslerens Ed sammesteds hedder det derimod: «Efterdi Ed. kong. Maj. har tilforordnet og tilbetroet mig at være Ed. kong. Maj.'s Raad og Kantsler.» Om Tiden for Marskens Udnævnelse se Slange, anf. St. p. 92.

²⁾ Slange, anf. St. p. 252.

³⁾ Den valgte Marsk bar ved denne Lejlighed Blodfanen. Lyskander, Christian V's Udvalgelses- og Hyldings Historie. Kbhvn. 1623. II, 21. Ved lignende Højtideligheder bar Marsken ellers Sværdet, saaledes ved Christian III's Kroning (Scriptor. rer. Danic. VIII, 502), ved Frederik II's Kroning og Begravelse (Resen, Frederik II's Krønike p. 28, 390) og ved Christian IV's og Frederik III's Kroning (Slange, anf. St. p. 94 og Wolff, Encomion regni Daniæ p. 313). 1610 bar Rigsadmiralen Mogens Ulfeldt Sværdet. Lyskander, anf. St. II, 25.

⁴⁾ Maaske Hensynet til den truende Krig med Sverig.

⁵⁾ Sjællandske Tegnelse.

⁶⁾ Slange, anf. St. p. 263. I Poul Mortensens Ligprædiken over

imidlertid døde allerede d. 22de August 1611¹⁾, og Embedet stod nu ubesat indtil 1616. Men da Kongen paa den d. 29de November dette Aar aabnede Herredag i Kolding²⁾ havde udnævnt Christian Friis til Kragerup til Kantsler og sex Adelige til Rigsraader, befalede han ved en Skrivelse af 1ste December de tilstedeværende Raader at votere om en Rigmarsk, «som i al forefaldende Lejlighed Rigens Adel og Krigsfolk kan føre.» Voteringen skulde foregaae ved at tilstille Kantsleren en lille lukket Seddel, hvorpaa Navnet var skrevet³⁾. Allerede samme eller næste Dag var Valget skeet, og Jørgen Lunge udnævnt til Marsk⁴⁾. Der er her ikke Tale om nogen særlig Indrømmelse fra Kongens Side, han har Ret til at vælge Kantsler og Rigsraader, men Rigsraadet Ret til at vælge Marsk, og det vælger netop en af de af Kongen nysudnævnte Raader.

Heller ikke Jørgen Lunge beklædte Embedet længe; han døde nemlig d. 19de August 1619⁵⁾, og Posten stod atter ubesat. Da Krigen med Kejseren imidlertid nærmede sig, anmodede Rigsraadet d. 19de Februar 1625 Kongen om, at Rigmarsk- ligesaavel som Rigsadmiralembedet maatte blive besat⁶⁾. Christian IV tog vel foreløbigt intet Hensyn hertil; men efterhaanden som Ulykkerne væltede

ham (Kbh. 1613. 4.) hedder det, at han blev af Kongen udvalgt og forlenet at være Danmarks Riges Marsk. Men dette gaaer sikkert kun paa Kongens Approbation.

¹⁾ Ligprædikenen.

²⁾ Vedel-Simonsen, Eske Brock II, 86.

³⁾ Molbech, Christian IV's Breve I, 41—42.

⁴⁾ Suhms nye Saml. II, 2; 112. Christen Hansen Riber, Ligprædiken over Jørgen Lunge. Kbh. 1620.

⁵⁾ Ligprædikenen.

⁶⁾ Rigsraadsbreve. Geh. Ark.

ind paa Riget, og den Tid kunde forudsees, da fjendtlige Hære vilde overskride Grændserne, blev vistnok Savnet af en Marsk større og større, navnlig hos Ridderskabet, hvis Opbud han naturligt skulde føre. Paa den i Hast udskrevene Rigsdag i Odense, der begyndte d. 29de Januar 1627¹⁾, og hvor der stilledes store Fordringer til Stændernes Opoffrelser, som ogsaa i det væsentlige bleve opfyldte²⁾, kom ogsaa indenfor Adelstanden Savnet af en Marsk paa Bane. Den fordrede derfor blandt anden Erstatning for sine Bevillinger, at «dem udi denne besværlige Tid en Rigens Marsk maatte forordnes»³⁾, og Kongen gav efter for det udtalte Ønske, ja synes endog at være gaaet ud over dette, som det formelt forelaa⁴⁾. D. 18de Februar udstedte han fra Dalunkloster et Brev til hele Danmarks Adel, at han paa Grund af deres Bevillinger paa Mødet i Odense «af synderlig Gunst og Naade» havde bevilget, at de maatte «eligere og nævne» dem en oprigtig og duelig Rigensmand blandt menige Adel og Ridderskab, hvilkensomhelst enhver

¹⁾ En Skrivelse i Kongens Navn fra Christian Friis, Anders Bilde og Christoffer Ulfeldt, om at alle fri og frølse Mænd i Skaane skulde møde i Odense, kom for sent til, at, som der siges, Adelen kunde samles og vælge Deputerede med Fuldmagt; en Del, der tilfældigt var tilstede ved en Begravelse i Ystad d. 18de Januar (Cathrine Bildes, Sigvard Grubbes Dgb.), befuldmægtigede derfor Palle og Holger Rosenkrands samt Jørgen Vind til at møde for sig. Afskr. i Gl. kgl. Saml. 2622 4to. Andre mødte dog ogsaa. Danske Magazin 3 R. IV, 71. Sigvard Grubbe undskyldte sig senere hos Kongen, fordi han ikke var mødt.

²⁾ Se Schlegel, Oversætt. af Slange III, 339. Danske Magazin 3 R. IV, 68—71. Nyt histor. Tidsskr. I, 435, 443, 446. Vedel-Simonsen, Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse p. 42—43. Hammerich, Danmark under Adelsvælden III, 175.

³⁾ Rigsraadets Brev til Kongen, dat. Odense 10de Februar. Rigsraadsbr. Gh. Ark.

⁴⁾ Naar Hammerich anf. St. siger, at Adelen fordrede Tilladelse til at vælge en Rigmarsk, savnes der vistnok Bevis derfor.

ansaa for dygtig til at være Kongens og Rigens Marsk og til at betjene denne Bestilling Kongen og Riget saavel som «menige Ridderskab og Adel udi denne sælsomt udseende og farlige Tid til Ære og Gode». Voteringen skulde foregaae provindsvis og aldeles hemmeligt, de Stemmende maatte ikke aabenbare nogen, hvem de havde stemt paa. Kongen forbeholdt sig dog Approbation paa Valget¹⁾. Adelsmænd, i nogle Provindser Landdommerne, fik Befaling til at drage rundt til Adelen med en forseglet Æske, hvori Enhver skulde kaste en lille Stemmeseddel²⁾. Allerede d. 24de Februar var Jørgen Sefeld paa Hagenskov hos Jørgen Brahe og fik hans Seddel³⁾. Den fynske og sjællandske Afstemning bleve hurtigst færdige, og Æskerne sendte til Kongen; ved den skaanske opstod der derimod Forvirring, over hvilket Kongen, der vel næppe i det Hele gjerne havde overladt Adelen Valgretten, men gjort det for at vinde den under de farlige Forhold, ærgrede sig; han skrev d. 27de Marts til Kantsleren, at det var underligt, at Skaaningerne lob Fastelavn med deres Æske. Hvad han efterhaanden fik at vide om Valgets sandsynlige Resultat, synes heller ikke at have behaget ham; men der var intet derved at gjøre, han vilde selv samle Stemmerne, Prindsen skulde da tage Ed af den, der var valgt⁴⁾. Det viste sig, at Jørgen Skeel havde faaet de fleste Stemmer; det var ikke til at

¹⁾ Brevet findes i Sjæll. Registre (ikke, som anført hos Schlegel, anf. St. III, 340 i Sjæll. Tegn.).

²⁾ Niels Krag og Erik Juul havde dette Hverv i Jylland, Henrik Gyldenstjerne i Skaane, Halland og Bleking, Holger Bilde i Lolland og Falster, Jørgen Sefeld i Fyen og Ernst Normand i Sjælland. Brev af 18de Febr. Sjæll. Tegn.

³⁾ Vedel-Simonsen, Jørgen Brahe, p. 44.

⁴⁾ Mølbech, Christian IV's Brev^e I, 254. Bemærkningerne i Brevet gjælde uden Tvivl Rigsmarskvalget.

forundres over, han synes nemlig at have været den toneangivende paa Rigsdagen i Odense ¹⁾. Først d. 9de Juli aflagde han imidlertid sin Ed som Rigmarsk paa Segeberg Slot ²⁾.

Efter en bevæget Embedstid, som der strax nedenfor vil være Lejlighed til at komme tilbage til, døde Jørgen Skeel d. 19de Juli 1631 ³⁾, og Embedet stod nu ubesat, indtil Kongen d. 5te April 1632 tilskrev de i Odense samlede Rigsraader et Brev, hvori han indstiller Jørgen Urne til Rigmarsk, opfordrer dem til at samtykke heri, men tillige erklærer, at dette hans Forslag skal blive Rigsraadet for Fremtidens Vedkommende «upræjudicerlig udi Rigens Marsks Valg, saa som sædvanligt været haver med vort og vore Efterkommeres Ja og Samtykke» ⁴⁾. Rigsraadet har næppe gjort nogen Indvending, og allerede samme Dag aflagde Jørgen Urne sin Ed paa St. Hans Kloster i Odense og indtog tillige sin Plads i Raadet ⁵⁾. Omend Rigsraadets

¹⁾ Han underskrev først af de jyske Deputerede (Danske Magazin 3 R. IV, 71) og var Ordfører, da Adelen overgav sin Erklæring til Raadet. Vedel-Simonsen, Jørgen Brahe p. 42. Jørgen Brahe stemte paa ham. Sstds. p. 44.

²⁾ Jørgen Skeels Kalenderoptegnelser for 1627. Gh. Ark. En udateret Afskrift af hans Ed, der dog kan tænkes blot at være et Udkast, er rettet til Prindsen og er paaskrevet: Boytzenborg Gh. Ark.'s Diplomatarium. Kantsleren skulde affatte et Udkast til Eden. Molbech, anf. St. I, 254.

³⁾ Hans Mikkelsen, Ligprædik. over Jørgen Skeel. Kbh. 1632. 4to. Mærkeligt nok siges det i Des Hayes de Courmesvins Voyage en Danemarc (Paris 1664, p. 248), der omhandler Forholdene i Juli og August 1629, at Marskembedet da ikke var besat; men der kan næppe ligge andet end en Misforstaaelse til Grund derfor.

⁴⁾ Histor. Tidsskr. I, 332 og Molbech, Christian IV's Breve II, 8—9.

⁵⁾ Vedel-Simonsen, Jørgen Brahe p. 63. Morten Madsen, Ligprædik. over Jørgen Urne. Kbhvn. 1649. 4to.

Deltagelse i Embedets Besættelse denne Gang havde været af en noget formel Charakter, var dets Valgret eller i hvert Tilfælde dets Indstillingsret dog bestemt bleven anerkjendt paa en lignende Maade, som Kongen plejede i sine Reverser for Bevillinger af Adelen at anerkjende Standens Skattefrihed, og det kan bemærkes, at samtidigt med Jørgen Urne aflagde ogsaa Frands Rantzau Embedsed som Righofmester¹⁾, uden at der findes Spor til, at Rigsraadet har medvirket ved hans Valg.

Jørgen Urne døde d. 19de Februar 1642²⁾, og kort efter, d. 16de Marts, tilskrev Kongen Kantsleren Christen Thomesen Sehested, at eftersom Jørgen Urne var død, og en Marsk ikke længe kunde undværes i denne vanskelige Tid, skulde han efter sin Ed skriftligt lade Kongen vide sin Mening, om hvem der syntes dygtig til Embedet³⁾. Christen Thomesen besvarede Kongens Opfordring den næste Dag; han erklærede, at blandt Rigsraaderne var der ingen, som havde været Soldat før og for Alderdom og Svagelighed kunde overtage Embedet, undtagen Statholderen i Kjøbenhavn, Corfitz Ulfeldt; blandt de øvrige Adelige kjendte han ingen, som forstod sig bedre paa Krigsvæsenet end Lensmanden paa Øsel, Anders Bilde; dog havde ogsaa Krigscommissairen Knud Ulfeldt ved sit Embede opnaaet nogen Erfaring deri. Han tilføjede Onsket om, at Gud maatte give Kongen, som selv bedst kjendte sine Undersaatters Capacitet, sin Velsignelse til det gavnligste Valg⁴⁾. Om Kongen har henvendt sig paa lignende Maade til de andre Medlemmer af Raadet, som efter al Rimelighed netop

¹⁾ Vedel-Simonsen, aaf. St. p. 63.

²⁾ Ligpræd.

³⁾ Christian IV's egh. Breve. Geh. Ark.

⁴⁾ Rigsraadsbreve. Geh. Ark.

dengang var samlet i Kjøbenhavn¹⁾, og dettes Valgret, som Kongen selv 1632 havde erklæret for den sædvanlige, er bleven opretholdt, eller om han kun privat har taget Kantsleren med paa Raad²⁾, er umuligt at afgjøre; vist er det jo imidlertid, at Kongen ikke har foretaget Valget aldeles paa egen Haand.

Embedet tilfaldt Anders Bilde³⁾, der forestod det indtil sin Død d. 9de November 1657⁴⁾. Nu var Marskembedets Besættelsesmaade ikke længere forskjellig fra de andre Rigsembeders; thi § 45 i Frederik III's Haandfæstning gav jo som bekjendt Rigsraadet Indstillingsret til alle disse. Men Kongen foretrak trods Krigen at lade Embedet ubesat, og da Rigsraadet gjentagne Gange indstændigt begjærede af ham at gjøre Skridt til Embedets Besættelse, afslog han det endog ligefrem⁵⁾. Ogsaa paa Rigsdagen 1660 kom Fordringen frem⁶⁾, men atter forgjæves, og først efter Forfatningsforandringen kom Hans Schack til at beklæde Embedet i dets nye Skikkelse.

Idet Valget af Marsken saaledes foregik under Medvirkning af en Regeringsmyndighed eller af en Stand, som ingen Ret havde til at vælge Rigsraader, kunde Spørgsmaalet, om Rigsmarsken i Kraft af sit Embede var Medlem af Raadet, lettere fremkomme her end ved de andre Rigs-

¹⁾ Slange, anf. St. p. 1171—72, jvfr. p. 1141 og Lassen, Aktstykker til Kjøbenhavns Befæstnings Hist. p. 136—37.

²⁾ Af et udateret Brev fra Kongen til Christen Thomesen fremgaaer det, at han ogsaa baade mundtligt og skriftligt har forhandlet med denne om Rigsmarskens Ed, i hvilken han ønskede optaget et Forbud mod at raade enten til eller fra i de Sager, han selv skulde domme i. Christian IV's egh. Br. Geh. Ark.

³⁾ Slange, anf. St. p. 1135—36.

⁴⁾ Vedel-Simonsen, Rugaards Historie II, 1; 124.

⁵⁾ Suhms nye Saml. I, 305, 309. Orion. Mdskr. II, 83, 95.

⁶⁾ Nordisk Univers. Tidsskr. III, 1; 95.

embedsmænd. Dette gav da ogsaa 1627 Anledning til en mærkelig Strid mellem Konge, Rigsraad og Adel, som tilmed antog en særlig indviklet Form ved en ejendommelig Fordring fra Adelen Side.

Som det allerede ovenfor er bemærket, synes Christian IV at have været misfornøjet med Adelen Valg af Jørgen Skeel til Marsk. Vel som Følge heraf og under sin ved de forskjellige ulykkelige Forhold frembragte bitre Stemning utilbøjelig til at give efter for Rigseembedsmændene og Rigsraaderne, med hvem han netop paa denne Tid oftere havde ligget i Strid ¹⁾, nægtede han at anerkjende Jørgen Skeel som Medlem af Rigsraadet. Da dette første Gang efter den nye Marsks Embedstiltrædelse samledes i Kolding i August 1627 ²⁾, fik Skeel ikke som de andre Raader Brev om at møde der ³⁾. Underligt nok har han dog været tilstede der og deltaget i Rigsraadets Beslutninger ⁴⁾, og da Raaderne næste Gang ved Skrivelser fra Kantseliet ⁵⁾ indbodes til at møde i Odense d. 9de September i Anledning af Kongens Søn, Frederik Christians Begravelse ⁶⁾, nævnes

¹⁾ Vedel-Simonsen, Jørgen Brahe p. 43. Mølbech, Christian IV's Br. I, 254.

²⁾ Jvfr. Mølbech, anf. St. I, 265, 270.

³⁾ Oversecretairen i Kantseliet Iver Vind skrev d. 28de August til Kantsleren Christian Friis: Hvad sig belanger, at Hr. Jørgen Skeel ikke har faaet Brev at møde udi Kolding, da er saadant ikke forseet udi Kantseliet; thi Brevene bleve forfærdigede hos Kong. Maj. Rigsraadsbr. Geh. Ark.

⁴⁾ Rigsraadets Beslutninger af Kolding d. 16de og 21de August ere bl. andre underskrevne af Jørgen Skeel, hvis Navn, som Marskens plejede, staaer umiddelbart efter Kantslerens. Rigsraadsbr. Geh. Ark.

⁵⁾ Af 4de August. Sjæll. Tegn.

⁶⁾ Denne kun toaarige Søn af Kongen og Kirstine Munk var død d. 17de Juli 1627 paa Dalumkloster. Pontoppidan, Marmoradania I, 9.

Jørgen Skeel blandt de tilskrevne. Men Sagen var ingenlunde afgjort dermed. D. 15de Oktober blev Rigsraadet atter forskrevet til at møde i Slagelse d. 1ste November¹⁾. I Kantseliet gjordes i denne Anledning et Brev færdigt til Jørgen Skeel; men Kongen nægtede at underskrive det²⁾.

Forsamlingen i Slagelse aabnedes under ikke ringe Spænding mellem Kongen og Raadet. Kongen skrev et heftigt Brev til dette om de mod ham udsprede hadske Rygter³⁾, Raadet folte sig truffet og tog til Gjenmæle⁴⁾. Spørgsmaalet om Marskens Stilling blev nu et Led i denne Strid. D. 9de November rettede Raadet en alvorlig og indtrængende Skrivelse til Kongen, hvori de, da de havde erfaret, at Rigens Marsk ikke af Kongen agtedes for Rigsraad og derfor ikke var indkaldt til Mødet, opfordrede ham

¹⁾ Sjæll. Tegn.

²⁾ Claus Daa skrev d. 28de Oktbr. til Jørgen Skeels Broder Albert Skeel Raadet er allesammen forskrevet til Slagelse til den 1ste Novbr., uden din Broder Jørgen alene, og beretter Secretairen, at Brevet var skrevet, men Hans. Maj. vilde det ikke underskrive. Hvor uklar Jørgen Skeels Stilling var, fremgaaer ogsaa af et andet Sted i samme Brev, hvor Claus Daa omtaler, at nogle Raader havde underskrevet en Beslutning i Baudissins Sag, og tilføjer: •Flere af Raadet har jeg ikke endnu talt med, uden din Broder Jørgen alene, dog har jeg ham at subscribere ikke anmodet. Rigsraadsbr. Geh. Ark.

³⁾ Mølbæch, anf. St. I, 287—88.

⁴⁾ Den hos Mølbæch, anf. St., p. 288—89 gjengivne, men ikke med Datum forsynede Skrivelse fra Raadet er af Slagelse d. 8de Novbr. Rigskantsleren Jacob Ulfeldt, der ikke kom til Mødet, men havde faaet Kongens Brev sendt til sig paa Nyborg Slot, kaldte i sit Svar af 7de Novbr. Uenigheden for Landets største Ulykke og fraraadede Rigsraadet, som paatænkt, i Svaret til Kongen at henføre Beskyldningerne til sig selv. Men Raadet rettede sig ikke derefter. Rigsraadsbr. Geh. Ark. Jvfr. forøvrigt Schlegel, anf. St. III, 340. Nyt histor. Tidsskr. I, 432, og i det Hele om Spændingen mellem Kongen og Raadet og om Partierne indenfor dette de interessante Meddelelser i Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolph V, 1; 290. V, 2; 21—23.

til ikke under de nuværende farlige Forhold at gjøre nogen Forandring med Marskembedet. De fremhævede, at dette var et Hovedled i Forfatningen, og at Marsken efter Haandfæstningens klare Ordlyd skulde være en af de fornemste Embedsmænd; Rigsmarsken havde altid tillige været Rigsraad; adskiltes de to Stillinger, vilde det blive besværligt for Kongen selv, og Rigsraadet vilde ikke uden Marskens Nærværelse kunne udrette noget til Fædrelandets Forsvar¹⁾.

Det kan næppe nægtes, at dette Rigsraadets Standpunkt var det rette, og at alle faktiske Præcedenser talte derfor, ligesaavel som Haandfæstningens § 45 tydeligt nok forudsatte det²⁾. Men Sagen kunde tilsyneladende antage et andet Udseende, idet i de tidligere Tilfælde Marsken allerede inden sin Udnævnelse var Rigsraad. Hertil kom, at hvis Marsken ifølge sin Embedsstilling var Raad, vilde Kongens Eneret til at vælge Raaderne have lidt et Skaar. Christian IV fastholdt derfor sit Standpunkt; han skrev d. 11te November til Rigsraadet, at kun, hvis det kunde bevises, at en, der ikke tidligere havde været Raad, var bleven det ved at blive Marsk, vilde han indrømme det for Jørgen Skeels Vedkommende³⁾. Kongen gik saaledes uden om Retsspørgsmaalet, og Raadet lod sig drage med; dets Replik af 12te November, hvori anførtes, at Jørgen Lunge paa en Gang havde aflagt Raads og Marsks Ed⁴⁾, hvilede ogsaa paa

¹⁾ Brevet er underskrevet af Christian Friis, Christian Holk, Albert Skeel, Anders Bilde, Tage Thot, Claus Daa, Christoffer Ulfeldt, Hans Lindenov, Otto Skeel, Just Høg og Frands Rantzau. Geh. Ark.

²⁾ •Kongen skal altid have en Rigens Hofmester, en Kantsler og en Rigens Marsk, som ere fødte danske Mænd af Adel, hvilke Kongen og andre Rigens Raad i Rigens Ærinder og Sager skulle være behjælpelige. Gehejmark. Aarsberetn. II, 108.

³⁾ Molbech, anf. St. I, 292.

⁴⁾ Molbech, anf. St. I, 292.

en svag Grund; thi, som ovenfor omtalt, var Jørgen Lunge Raad, førend han blev Marsk.

Imidlertid var et ganske nyt Moment bragt ind i Forhandlingerne.

Foruden Rigsraaderne havde der i Slagelse ogsaa indfundet sig Befuldmægtigede saavel for den fordrevne jydskesom for den sjællandske og skaanske Adel, der skulde varetage Standens Interesser og opstille Fordringer paa dens Vegne. Maaske støttende sig til de i Kongens ovenfor omtalte Skrivelse af 18de Februar til Adelen rettede særlige Udfølelser samt til et Afsnit i Jørgen Skeels Embedsed, der paabød denne altid «at recommendere og befordre» hos Kongen «Rigens Adel og gode Mænd» efter enhvers Dygtighed og Fortjeneste¹⁾, besluttede disse Deputerede, som vi for de skaanskes Vedkommende vide, efter særlig Ordre fra deres Standsfæller, at henvende sig til Rigsmarsken og anmode ham om, «eftersom hans høje Kald og Embede udkræver» at optræde som deres særlige Repræsentant og som et Mellemlid mellem dem og Raadet, for hvilket han skulde forebringe deres Ønsker og tale deres Sag²⁾. Jørgen

¹⁾ En saadan Bestemmelse fandtes derimod ikke i Peder Munks Ed af 1596.

²⁾ De i Danske Magazin 3 R. IV, 66 og 72–74 optagne Adelskrivelser, der ere aftrykte efter en unøjagtig Afskrift i Kall 435 4to, findes i Originaler i Rigsraadsbr. Geh. Ark. Den jydskes Adels Brev, der er underskrevet d. 13de Novbr. af Knud Gyldenstjerne, Peder Lange, Erik Juel, Johan Brokkenhus, Tyge Brahe og Frands Lykke, har følgende, hidtil ikke trykte Indledning: «Ere vi underskrevne en Del paa vore, en Del paa vore Medbrødres Vegne, som nu ikke ere tilstede, af ærlig og velbyrdig Mand, Hr. Jørgen Skeel til Sostrup, Danmarks Riges Marsk og Befalingsmand paa Kalø, begærende, at han denne vor venlig Begæring og Anliggende i denne vor Udlændighed og Elendighed vilde hos Kong. Maj. vor allernaadigste Herres højvise Raad andrage og tilkjendegive.» Den skaanske Adels Brev (anf. St. p.

Skeel synes at have været tilbøjelig til at overtage en saadan Rolle; i Slagelse Kirke optraadte han overfor Raaderne som Adelsens Ordfører, og kort efter overleveredes til Rigsraadet Ridderskabets skriftlige Forestillinger, i Spidsen for hvilke Henvendelsen til Marsken stod¹⁾. Det var et nyt ejendommeligt, statsretligt Forhold, som saaledes var bragt paa Bane, og som naturligt greb ind i Spørgsmaalet om Rigmarskens Stilling i Raadet; thi skulde han være Adelsens særlige Repræsentant, maatte det selvfølgelig være af endnu større Vigtighed end tidligere, at han havde Sæde i Rigsraadet, og Adelen stottede derfor naturligvis Raadets Opfattelse²⁾. Dette synes ikke at have udtalt sig videre om Marskens Stilling overfor Adelen; men derimod nedlagde Kongen en bestemt Protest imod Adelsens Ønsker. I en Skrivelse af 12te November til Kantsleren, der er meget vanskelig at forstaae og forudsætter Forhandlinger eller Indlæg, som nu vistnok ikke haves, fastholdt han, at selv om Marsken var Medlem af Raadet, og det fordredes af ham, at han skulde forsvare Fædrelandet og tale Adelsens Sag hos Kongen (*partes agere nobilium apud regem*), skulde han dog ikke have nogen særlig Stilling (*admitteres ad secretiora*). Det var ikke nødvendigt simpelthen (*simpliciter*) at tale for Adelen; thi enhver havde Lov til at tale i sin

72—74), som har Tage Thotts Underskrift foruden Palle Rosenkrands's, er den samme Skrivelse, som omtales i Mølbach, Christian IV's Breve I, 285 Anm.; men som der ved Fejllæsning af Datum er henført til 22de Novbr. istedenfor d. 12te Novbr. Ordene *•med os•* p. 72, Lin. 7, bør udgaae, og i Lin. 10 bør efter *•Medbrødre•* indsættes *•og•*.

¹⁾ Mølbach, anf. St. I, 285.

²⁾ Den skaanske Adels Indlæg kalder Jørgen Skeel udtrykkeligt for *•Raad•* og af Rigsraadets Svar paa Ridderskabets Forestillinger fremgaaer, at der i disse ogsaa maa være talt om Marskens Sæde i Raadet. Mølbach, anf. St., I, 287.

egen Sag, og hvis en ikke kunde gjøre det personligt, kunde han gjøre det skriftligt, og Kantsleren skulde da ifølge sin Ed berette Kongen det og skaffe Svar derpaa¹⁾.

Kongen havde saaledes mødt Adelen's Fordring med en bestemt Modstand, og ligesaa afgjort hævdede han d. 15de Novbr. overfor Raadet, at Jørgen Lunge kun af ham var valgt til Rigsraad, og at Tilfældet 1616 saaledes ikke præjudicerede Jørgen Skeels Stilling²⁾. Raadet underrettede ogsaa d. 30te Novbr. Adelen om, at Kongen med Henvi- ning til sin Eneret til at vælge Rigsraader bestemt nægtede at anerkjende Marskens Sæde i Raadet³⁾. Herredagen gik saaledes til Ende uden Stridsspørgsmaalenes Afgjørelse; efter nogle Beretninger synes det, som endog et godt Forhold var gjenoprettet mellem Konge, Rigsraad og Adel⁴⁾.

Allerede d. 30te Novbr. udskreves Rigsraadet atter til et Møde og en Herredag i Kjøbenhavn d. 17de December⁵⁾. Om end Jørgen Skeel i Kantseliets Registrant nævnes blandt de tilskrevne Raader og ved en særlig Skrivelse af 19de Decbr. fik Ordre til at begive sig til Kjøbenhavn⁶⁾, var

¹⁾ Molbech, anf. St., I, 294. Kongens Brev maa vistnok efter det hidtil bekjendte rigtigere henføres til Adelen's Optræden end til Rigsraadets.

²⁾ Molbech, anf. St. I, 395.

³⁾ Afskr. i Geh. Ark.'s Diplomatarium. For Rigsraadets Skrivelse ligger det hos Molbech, anf. St. I, 285—87 trykte Udkast til Grund.

⁴⁾ Se en engelsk Skrivelse fra Hamborg af 1ste Decbr. og et Brev fra Robert Armstruther af Hamborg 5te Januar 1628 til Sir Isaac Wake. *The negotiations of Sir Thomas Roe, London 1740*, p. 713—14, 737—38. Dog er det vel tvivlsomt, hvad Vægt der bør tillægges disse Beretninger. Jvfr. i modsat Retning Udtalelser i Cronholm, *Sveriges historia under Gustav II Adolph II*, 323—24.

⁵⁾ Ved to forskjellige Breve. Sjæll. Tegn. Jvfr. Molbech, anf. St. I, 303.

⁶⁾ Sjæll. Tegn.

Kongens Standpunkt dog i hvert Tilfælde i Begyndelsen ikke forandret. Vi have nemlig en d. 22de Decbr. underskreven Forestilling fra 59 Adelsmænd, der vare tilstede paa det med Herredagen samtidige Stændermøde¹⁾, hvori de paany opfordre Kongen til at tilstaae Marsken Sæde i Raadet og mærkeligt nok begrunde denne Anmodning med, at han da «siden paa samtlig Adels Vegne med Hans Maj. kunde forhandle om, hvis vi fornødentligt for Hans Maj. have at andrage»; thi hvis Sæde i Raadet ikke tilstaaes ham, erklære de «at de ikke vide, om han er «suffisant» nok til at forrette deres vigtige Anliggende hos Kongen²⁾. Desværre kjende vi intet yderligere til de følgende Forhandlinger; men det synes, som om Kongen, saaledes som det jo ofte gik i hans Stridigheder med Rigsraadet og Adelen, efter sin lange Modstand slutteligt har givet efter, i det mindste forsaavidt som han indrømmede Marsken den omtvistede Plads i Raadet. Jørgen Skeels Navn findes under en Rigsraadsbeslutning af 4de Januar 1628³⁾, og vi vide, at han senere fungerede som Rigsraad⁴⁾. Spørgsmaalet kom heller ikke nogensinde senere frem igjen.

Derimod havde det andet af Adelen forebragte statsretslige Spørgsmaal om Marskens Stilling som dens særlige Repræsentant næppe fundet nogen Afgjørelse, og omend det vistnok ikke vides at have spillet nogen Rolle, hverken under Jørgen Skeels følgende Embedstid eller under Jørgen

¹⁾ Jvfr. om dette Nyt histor. Tidsskr. I, 435. IV, 155. Danske Magazin 3 R. IV, 74—76.

²⁾ Molbech, anf. St. I, 292—93.

³⁾ Rigsraadsbr. Geh. Ark.

⁴⁾ Ligprædikenen omtaler hans Forhold i «Danmarks Riges Raads Bestilling» og kalder ham paa Titelbladet «Marsk og Raad». Jvfr. Molbech, anf. St. I, 326, 463; Pontoppidan, Marmoradania II, 92.

Urne¹⁾, skulde det dog senere atter dukke op og være med at give Anledning til en mærkelig, i trykte Kilder hidtil næppe omtalt Episode.

Anders Bilde og Mogens Kaas havde, vistnok i Egenskab af fynske Rigsraader²⁾, gjentagne Gange under Christian IV's sidste Krig med Sverrig efter kongelig Ordre³⁾ forskrevet den fynske Adel til dens Provindsmøder og forhandlet med den paa Kongens Vegne. Da denne i Begyndelsen af Maj 1645 efter Forhandling med de i Kjøbenhavn tilstedeværende Rigsraader havde besluttet under den herskende Finantsnød at søge Adelen Samtykke til en Hovedskat paa dens egne Personer og Ugedagsbønder og i den Anledning havde indkaldt provindsielle Stændermøder til d. 15de Maj⁴⁾, fik Anders Bilde og Mogens Kaas atter det Hverv at repræsentere Kongen i Odense⁵⁾. Men en Hovedskat greb paa den usædvanligste og skarpeste Maade ind i

¹⁾ Som bekjendt ledede Jørgen Urne 1634 Forhandlingerne med Adelen om Vornedskabets Ophævelse (Slange, anf. St. p. 790) og virkede saaledes som et Mellemled mellem Standen og Kongen. Dog har dette næppe været i Egenskab af Marsk, men paa Grund af hans Slægtskabsforhold og særlige private Stilling til det omlandlede Spørgsmaal. Jvfr. Skandinav. Litterat. Selskabs Skrifter 1813, p. 31, 33, 40. Ligeledes kan der næppe i denne Henseende lægges nogen Vægt paa Kongens Ytringer i et Brev til ham af 23de Decbr. 1636, om at han meddeler ham nogle Forhold ved Kirstine Munks Sag paa det at, saafremt der i Landet om samme Lejlighed bliver talt, Du da kan Tilstanden dem lade vide. Suhms nye Saml. I, 116.

²⁾ Mogens Kaas var Lensmand paa Nyborg Slot. Slange, anf. St. p. 1511. Anders Bille skrev sig til Damsbo i Fyn.

³⁾ Saaledes Brev til de nævnte af 5te Febr. 1645 og til dem og Henning Valkendorf af 16de Decbr. 1644. Fynske Tegnelser.

⁴⁾ Fynske Aktstykker II, 126—28.

⁵⁾ Dette fremgaaer af det følgende. Hans Lindenov og Frederik Retz fungerede i Ringsted for Sjællands og Smaaøernes Vedkommende. Sjællandske Provindsiallandebog. Add. 96 Fol. U. B.

Adelens Privilegier, og saavel i Ringsted¹⁾ som i Odense mødte en saadan Form af Skat den bestemteste Modstand. Anders Bilde og Mogens Kaas underrettede ved en Skrivelse, dat. Odense d. 16de og 17de Maj, en Del af Rigsraadet om Adelens Erklæring. De fremhævede deri, at Adelen havde svaret, at Anmodningen stred mod dens Friheder, og betonet — hvad der her er særlig Grund til at lægge Mærke til — at Anders Bilde i sin Egenskab af Marsk hellere burde optræde til dens Forsvar, naar noget begjæredes, som stred imod dens Privilegier, end selv begjære det²⁾.

Saaledes havde Adelen paany udtalt sig for Rigsmarskens særlige Opgave at tale for den og være dens Patron, uden at dette dog, ligesaa lidt som 1627, var blevet nærmere begrundet.

Skrivelsen, der vistnok maa have haft en særlig skarp Tone, var bestemt til kun at have en privat Charakter og skulde ikke forebringes for Kongen. I den første Tid erfarede denne heller intet derom, og der indtraadte ingen Forandring i hans Forhold til Anders Bilde³⁾. Men paa en os ubekjendt Maade kom Brevet, vel i Juli Maaned, for Kongens Øjne. Der behøvedes ikke særligt meget for i dette Øjeblik at opflamme Christian IV's Vrede. Krigens

¹⁾ Adelens Erklæring af 16de Maj. Sjæll. Landebog.

²⁾ Selve denne Skrivelse har det desværre ikke været mig muligt at finde, og jeg kan derfor kun omtale den efter Anders Bildes Referater af den i sine senere Breve.

³⁾ D. 16de Juni fik han og Mogens Kaas Brev om at forskrive de fyenske Stænder og de af den jydsk Adel, som vare i Fyen, for at høre deres Mening om Freden; selv skulde de strax fremsende deres Betænkning derom. Fynske Tegnelse. D. 18de Juni skrev de begge fra Middelfart som Svar herpaa til Raadet, at de ikke kunde yttre sig om Traktaten, da de ikke kjendte Forholdene. Geh. Ark.

sorgelige Ulykker, Hollændernes Optræden, Adelens Mangel paa Beredvillighed til at bringe Ofre, der stod i Forhold til den herskende Nød, den truende Gjæring og Spaltning mellem Stænderne og endelig Fredsforhandlingernes bitre Kalk havde i Forening med Alderdommen udviklet det bitre og pirrelige i hans Charakter¹⁾. Nu kom den omtalte Skrivelse til; han forstod den som en Bebrejdelse for at have brudt sit Ord ved at krænke Adelens Rettigheder, det var en eller to Rigsraader, der var optraadt imod ham, og endeligt havde Anders Bilde — hvad denne selv særligt fremhæver som en stor Aarsag til, at Kongen var bleven »altereret» imod ham — slaaet paa sin særlige Stilling overfor Adelen som Marsk. Netop nu, i Begyndelsen af August, mødte ham en anden Fordring fra Adelens Side, der synes at have havt sit Udgangspunkt fra den samme Opfattelse. De i Kjøbenhavn samlede Befuldmægtigede for Ridderskabet indleverede d. 15de i nævnte Maaned et Andragende om en Forandring i Landcommissairernes Stilling. Heri udtaltes Ønsket om, at disse sammen med Marsken og de andre i hver Provinds bosiddende Raader, baade i Freds- og i Krigstid skulde have Tilsyn med Landet, og tillige i Forening med de nævnte hvert Aar holde Provindsmøder, hvor enhver skulde kunne fremføre sine Besværinger²⁾.

Ved alt dette kom Kongens Blod i en voldsom Bevægelse. Vel lykkedes det de tilstedeværende Rigsraader at holde hans Hidsighed tilbage, indtil Freden med Sverig var sikret, men kun for at lade den komme til et desto heftigere Udbrud. Skjøndt vi ikke kjende alt, hvad der er foregaaet,

¹⁾ Om Kongens Stemning i denne Tid se Ny danske Magazin V, 76—77. Nyt histor. Tidsskr. V, 351, 354. Nyerup, Christian IV's Charakteristik p. 137—38.

²⁾ Sjællandske Landebog.

sees det dog, at Kongen efter al Rimelighed har nægtet længere at anerkjende Anders Bilde for Rigsraad og har gjort Indgreb i hans Embedsstilling som Marsk¹⁾. D. 3die September skrev han et ved sin Heflighed særdeles mærkeligt Brev til Kantsleren²⁾. «Hvis jeg var saa gal», hed det deri, «at jeg tillod hans Navn at maatte indføres i Fordraget³⁾, da gjorde jeg mig selv til en Løgner; thi jeg holdt ham ikke længere for den, han var, den Tid jeg fornam ham at have skrevet det, som passeret er». At Anders Bilde kun havde berettet adskillige Herremænds Udtalelser, var ingen Undskyldning; thi disse vare da ligesaa gode som han «et posito, om der har været nogle ubeskedne Æsler deriblandt, da burde han som en Rigens Raad have raadet dem fra sligt og ikke været Formand i Sagen.» Ret karakteristisk for Forholdene gjendriver Kongen dernæst dem, som mente, at der burde tages Hensyn til hans Børn og Familie, og det med, at han ogsaa selv havde Børn og Slægt, der kun vilde have liden Grund til at glæde sig, hvis de erfarede, at han havde brudt sit Ord; nej, Anders Bilde havde gjort det, «fordi han har villet gjøre sig et Anseende blandt sine Kanuter, at han var den Mand, som turde sige mig, hvorledes mine Klæder stod mig an⁴⁾. Samme Dæg udkom den nye Forordning om Landkommis-

¹⁾ Anders Bilde klager i sit Brev af 10de Septbr. over, at Henning Valkendorf har faaet Ordre angaaende forskjellige militære Forhold. Rigsraadsbr. Geh. Ark.

²⁾ Christian IV's egh. Br. Geh. Ark.

³⁾ Uden Tvivl Ratificationen af Brømsebrofreden, der blev undertegnet af Rigsraadet d. 7de Septbr. og ikke bærer Anders Bildes Navn. Slange, anf. St. p. 1511.

⁴⁾ Af Udtrykkene i dette Brev og i Kongens Paategnelse paa et senere Rigsraadsbrev synes det tvivlsomt, om Mogens Kaas har underskrevet Skrivelsen fra Odense.

sairerne¹⁾); men Marskens særlige Stilling var ikke berørt med et Ord i den, og Adelen vides heller ikke yderligere at have insisteret derpaa.

Anders Bilde synes at have trukket sig tilbage til sin Gaard Logismose; derfra skrev han d. 9de Septbr. en Forsvarsskrivelse til Righshofmesteren og Kantsleren, hvori han ytrede, at det var hans Misundere og Uvenner, der havde bagvadsket ham hos Kongen, saaat han uden Proces angrebes paa Ære og Lempe. Med Hensyn til Sagens Realitet, da havde han og Mogens Kaas faaet Adelen til paa anden Maade at bevilge endnu mere, end Hovedskatten vilde have beløbet sig til, og hvad det angik, at han havde erindret sine Colleger i Raadet om Adelen direkte Henvendelse til ham, da havde han havt Landets Conservation og Undersaatternes Enighed og Lydighed mod Kongen for Øje og handlet «som min pligtige Tjeneste mig tilforbyder». Saa-vel i dette som i det den følgende Dag til Christen Thomesen skrevne Brev beder han dem skaffe sig Forhør hos Kongen imod dennes Beskyldninger²⁾.

Kort efter overbragte en Trompeter Kongens Klager til Anders Bilde, som derfor nu d. 26de Septbr. henvendte sig med en direkte Skrivelse til ham; den var væsentligt af samme Indhold som de forrige, erklærede, at han ikke havde troet at burde forbigaae, at den fyenske Adel havde ladet sig forlyde med, at han som Rigens Marsk burde tale for dem i saadanne Tilfælde, og endte med at bede Kongen om at faae hans Gunst tilbage. Samme Dag skrev han et nyt Brev til Christen Thomesen; det var skarpere i Tonen end det til Kongen; han hævdede, at Forfædrene udtrykkeligt havde indført i Landsloven de Ord, at ingen Skat

¹⁾ Sjæll. Registre.

²⁾ Rigsraadsbr. Geh. Ark.

maatte begjæres uden med Rigsraadets Samtykke, og at Forfædrene vel havde vidst at forvare sig mod saadanne kongelige Begjæringer; han, der havde besvoret en saadan Landslov og «tilmed om min Bestilling er bleven anmodet af Adelen» var forpligtet til i det mindste at tilkjendegive det for de øvrige Raader. Det var Corfits Ulfeldts og Christen Thomesens Sag som de fornemste Rigsraader at skaffe ham Forhør hos Kongen¹⁾.

Sagen er uden Tvivl bleven underkastet en alvorlig Drøftelse blandt Rigsraaderne i de første Dage af Oktober, og det lykkedes dem ogsaa, vel især ved Hjælp af den milde og fredsommelige Kantsler, der synes at have spillet Forsoneren i de haarde Kampe mellem Partier og Personer i Christian IV's sidste Aar, at faae Kongen nogenlunde beroliget og tilbøjelig til at antage Anders Bildes Undskyldningsskrivelse til ham. Dog blev det første Udkast til en Skrivelse fra Rigsraadet til Anders Bilde, hvori erklæredes, at Kongen havde fundet sig tilfredsstillet ved hans Brev, forkastet af Kongen, der navnlig vilde have det fremhævet, at Bilde havde fejlet ved ikke at fremføre sine Modbemærkninger strax, da han fik sit Hverv, og før Adelsmødet. Som Følge heraf optoges der i et nyt Udkast den Bemærkning, at en eller to fraværende Rigsraader ikke burde kritisere, hvad der var afgjort af Kongen med de tilstedeværende, i hvert Tilfælde ikke efterat Propositionen til Adelen var skeet. Skrivelsen vandt i denne Form Kongens Bifald, og Christen Thomesen underrettede Bilde ved et Brev af 13de Oktbr. yderligere om det passerede²⁾. Men den vistnok af Karakter paastaelige og hovmodige Anders Bilde var desuagtet ikke tilfreds. Han troede nu desuden at

¹⁾ Rigsraadsbr. Geh. Ark.

²⁾ Rigsraadsbr. Geh. Ark.

havde faaet at vide, hvem det var, der hemmeligt havde overbragt Kongen den skjæbnesvangre Skrivelse; fra Odense sendte han d. 19de Oktbr. et Brev til Rigsraaden Iver Vind¹⁾, hvem han i voldsomme Udtryk bebrejder at have gjort det; han recapitulerer Striden, glemmer ikke Adelsens Opfordring til sig, beskylder ham for ikke at have handlet som en ærlig Adelsmand og opfordrer ham, hvis der endnu er en ærlig Blodsdraabe i ham, til at erklære sig uden Vidtløftighed og Omsvøb; benægter Vind Sagen, skal han vel finde Maader at hævne sig paa for at skaffe sin egen, sin Hustrus og sine Børns Ære Oprejsning; tilstaaer han derimod, da skal han finde sin Mand, som ikke hemmeligt, men tilbørligt skal gaae ham under Øjnene. Hvad denne Skrivelse, der ikke kan forstaaes anderledes end som en betinget Udfordring, har ført med sig, vide vi ikke; men heller ikke overfor Kongen var Sagen endt. I Breve af 25de Oktober og 8de December til Kantsleren og Rigshofmesteren fordrede Anders Bilde bestemt et egenhændigt Tilgivelseskort af Kongen eller i modsat Fald Rettergang²⁾.

Men Rigsraadet opgav ikke sine Bestræbelser for at faae Sagen ordnet, og endeligt, men først paa Herredagen i Marts 1646, opnaaedes en Afslutning. Vi have et Udkast af 22de Marts, skrevet med den stadigt ivrige Christen Thomesens Haand, til en Skrivelse fra Rigsraaderne til Anders Bilde, hvori de berette, at da han ikke var tilfreds med den sidste Skrivelse af Oktober, havde de atter gjort Andragende til Kongen, der nu endeligt havde erklæret sig tilfreds, sagt Bilde fri for Mistanke og lovet at blive ham en naadig Herre³⁾. Anders Bilde, der synes at have op-

¹⁾ Klevenfeldts Saml. Fam. Bilde. Geh. Ark.

²⁾ Rigsraadsbr. Geh. Ark.

³⁾ Rigsraadsbr. Geh. Ark.

givet sin Fordring om et egenhændigt Brev fra Kongen, overtog nu sine Bestillinger igjen. D. 25de Marts mødte han i Raadstuen paany, hvor en Memorial om hans Sag underskrevet af hans Colleger¹⁾, og kort efter sees han ogsaa atter at fungere som Marsk²⁾ — hvad han formelt vel dog næppe nogensinde havde ophørt med. Men Forliget mellem Kongen og Anders Bilde, der maaske endnu har draget heftige Scener efter sig³⁾, synes at være bleven beseglet paa en mærkelig Maade, der viste, at Kongen, som det i Reglen gik, var den tabende Part. Efter Indstilling af nogle af Kongen i denne Anledning udmeldte Rigsraader, bevilgedes der ved et Kongebrev af 22de Maj Anders Bilde 18000 Rdlr. som Erstatning for Udgifter i Krigsaarene⁴⁾.

Saaledes endte denne Strid mellem Kongen og Rigmarsken⁵⁾, uden at det ofte omtalte statsretslige Spørgsmaal var blevet løst. Men om det endog i Slutningen af Striden var traadt i Skygge for de øvrige Aarsager til Uenigheden, viser den følgende Tid dog Spor til, at det ikke var glem⁶⁾.

¹⁾ Vedel-Simonsen, Jørgen Brahe p. 83.

²⁾ Sjællandske Landebog, April 1646.

³⁾ I en Skrivelse fra Hamborg af 17de April 1646 omtales en stor Strid, som har været i Kjøbenhavn mellem Marsken og Statholderen i Norge, som skulde have duelleret den følgende Dag, hvis de ikke vare blevene forligte af Rigshofmesteren. Gazette de France 1646, p. 299.

⁴⁾ Sjæll. Registre. Hannibal Sehested var mellem de udmeldte Raader.

⁵⁾ Dog vedblev Christian IV, som det fremgaaer af meget haanlige Udtryk i Breve fra ham af 7de og 8de Decbr. 1646 til Rigsraadet og Kantsleren at nære uvenlige Følelser overfor Anders Bilde. Geh. Ark.

⁶⁾ Allerede af et Brev af 15de April 1646 fra Kongen til Raadet kan der sammenholdt med det Foregaaende opstaae Formodning om, at Adelen har ønsket Marsken til at forhandle med sig; det hedder nemlig deri: •At erfare Adelens Mening om de Midler

Paa den bekjendte bevægede Herredag i Kjøbenhavn i November 1647 anmodede de Deputerede for alle Provindsers Adel Rigsmarsken om at følge med Landcommissairerne og anholde hos Rigsraadet om dettes Mellekomst hos Kongen til Fordel for Adelen Andragender, der vel at mærke vare af almindelig politisk og ikke særlig militær Natur¹⁾. Det var en Gjenklang af Andragendet fra August 1645; men vi vide intet om, hvad Anmodningen førte til. I en bestemtere Form see vi Opfattelsen af Marskens særlige Forhold til Adelen komme frem en enkelt Gang under den ulfeldtske Strid. Corfitz Ulfeldts Svoger, Oluf Brokkenhus, meddelte i en Skrivelse af 13de Maj 1653 Anders Bilde, at han havde faaet Brev fra den til Sverig flygtede Ulfeldt, hvori denne bad ham «tale med Hr. Rigens Marsk, at han som særdeles Adelen Patron og Forsvar vilde lade sig befalde» at berette Kongen, at Ulfeldt skriftligt havde svaret paa den til ham udstedte Stævning til at møde for Herredagen, samt forsvare denne hans Optræden. Oluf Brokkenhus støttede i sit Brev Svogerens Ønske, uden at vi imidlertid vide noget om Folgerne deraf²⁾.

Der staar tilbage at undersøge, hvad der kan have ligget til Grund for den saaledes flere Gange i det 17de Aarhundrede hos Adelen fremkommende Opfattelse af Marsken som dens Repræsentant og Patron eller forsaavidt en

eller den Maade, som til Contributionens Erlangende bruges kan, dertil kan ingen bedre blive brugt end Landcommissairerne, som til den Ende eligerede og svorne ere. Christian IV's egh. Br. Geh. Ark.

¹⁾ De gik navnlig ud paa, at Lenenes Afgifter ikke forhøjedes, at de understukne Len maatte adskilles, at en tryk Confoederation maatte stiftes med Naboerne, og at Danmark og Norge uden nogen Forandring maatte overgives Efterkommerne. Jydske Provindsiallandebog. Thott 841 Fol.

²⁾ Afskr. i Gl. kgl. Saml. 3103 4to.

saadan Opfattelse kunde synes at være motiveret ved Jørgen Skeels Ed, da for Udtrykkene i denne. Vil man søge Støttepunkt for den i Lovgivningen, er man vistnok udelukkende henvist til Bestemmelsen i den store Reces af 1536¹⁾, der gik over i de senere Haandfæstninger²⁾, om at den, det være sig adelig eller uadelig, der troede sig forurettet af Kongen, kunde tilkjendegive det for Rigshofmesteren, Kongens Kantsler og Rigens Marsk og ved dem lade Kongen formane til at afstaae fra sit Forehavende³⁾. Men dette, der ikke adskiller Adelen fra de andre Stænder og ikke Marsken fra de andre høje Rigseembedsmænd, kan i det højeste have dannet en fjernere Baggrund og ikke været det, der egentligt bragte Tanken frem. Præcedenser fra Tiden før 1627 savnes vistnok ogsaa ganske⁴⁾. Derimod er det næppe uden Betydning at lægge Mærke til, at den svenske Ridderhusordning af 1626 havde bestemt, at der ved hver Rigsdag skulde indsættes en saakaldet Landmarskalk, der, valgt af Kongen, skulde lede Adels Forhandlinger og være Standens Ordfører overfor Konge og Raad⁵⁾. Det er

¹⁾ Krag, Christian III's Historie I, 505.

²⁾ Gehejmeark. Aarsberetn. II, 100—101, 108, 117.

³⁾ Maaſke har det nærmest været med denne Bestemmelse for Øje, at Christen Skeel i sit Brev af 24de Novbr. 1658 til sine Colleger i Raadet opfordrede dem til at begære af Rigshofmesteren og en anden af Raadet, at de skulde forestille deres Klager for Kongen «efterdi vi . . . have hverken Kantsler eller Marsk, som det burde at gjøre». Suhms nye Saml. I, 305.

⁴⁾ At Marsken Erik Banner sammen med Peder Ebbesen 1545 i Kongens Navn forsikrede Adelen om, at en bevilget Krigsstyr ikke skulde være til Skade for dens Privilegier (Krag, Christian III's Hist. I, 289), og at den jydſke Adel d. 22de Septbr. 1552 i Viborg begjærede Privilegier af Marsken Otto Krumpen, Erik Krabbe og Holger Rosenkrands (ssteds. III, 110), hang næppe sammen med Marskens Stilling som saadan.

⁵⁾ Sveriges Rikes Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll. Stokh. 1855. I, p. LI—LII, 12. Tydske Forbilleder have vistnok havt

vel ikke umuligt, at den danske Adels Optræden det følgende Aar har været noget paavirket heraf, og at den ligeledes har ønsket at skabe sig en Repræsentant. Men for at forklare, hvorfor Tanken her blev rettet paa Rigsmarsken, er der vel Grund til foruden Navneligheden med den svenske Embedsmand at lægge Vægten paa de forskjellige Forhold, der bragte Marsken i en nøjere Forbindelse med Adelen som Stand end Tilfældet var med de øvrige Rigsembedsmænd.

Som bekjendt tog i Middelalderen Marsken sammen med Drosten Del i den øverste Retspleje¹⁾, hvilken jo senere gik over til Rigskansleren. Men en mærkelig Levning af Marskens Jurisdiktion bevaredes dog. I Frederik II's Gaardsret af 1562 findes en Bestemmelse om, at den Husbond, der ikke behandler sin Svend godt, skal, hvis han tjener i Kongens Gaard, staae til Ansvar for Hofmarskalken; «men», tilføjes der, «dersom det ikke er i Gaarden, da skal Husbonden staae til Rette for Rigens Marskalk, og da skal Marskalken hjælpe ham til saa meget Ret er. Vil Husbonden ikke møde for Marskalken, naar han bliver tilbørligen kaldet, da skal Marskalken dog være pligtig at hjælpe den til Rette, som klager»²⁾. Denne Bestemmelse i Gaards-

Indflydelse paa den svenske Landmarskalkinstitution, thi Marschallen synes fra tidlig Tid i Tydskland at have havt Forsædet i Ridderskabets almindelige Forsamlinger. Eichhorn, Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte III, 374. Jvfr. Wingqvist, Om svenska representationen i äldre tider. Stokh. 1863. p. 214.

¹⁾ Gehejmark. Aarsberetn. II, 33. Jvfr. om Marskalkens Jurisdiction i Holsten Jensen og Hegewisch, Privilegien der schleswig-holsteinischen Ritterschaft p. 54—55.

²⁾ Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Love V, 44. I Jørgen Skeels ovenfor omtalte Embedsed findes følgende Afsnit: «Justitionen vil jeg lade mig være angelegen, og mig retfærdeligen forholde og intet ansee Vild, Venskab, Frændskab, Fjendskab, Had,

retten, der jo gjaldt for alle de adelige Gaarde, kunde allerede i en ikke ringe Grad bringe Marsken i Forbindelse med Adelen. Endnu betydningsfuldere var imidlertid i denne Henseende Rigsmarskens vigtigste Forretning, nemlig at staae i Spidsen for Krigsvæsenet og have den øverste Commando i Krigen¹⁾. Allerede *Aschehoug* har bemærket²⁾, at Grunden til, at Marskembedet 1616 og 1627 besattes efter Indstilling henholdsvis af Rigsraadet og af Adelen kan antages at have været den, at Adelen Villighed til at bevilge Krigsstyr, stille Krigsfolk og gjøre personlig Tjeneste i væsentlig Grad har beroet paa Tilliden til den, der førte Hæren, en Bemærkning, der efter det foregaaende maa modtage en betydelig Udvidelse³⁾. Det maa endvidere erin-

Avind, Gunst eller Gave; men holde saavel den fattige som rige, den rige som den fattige til den Del, de Hans Kong. Maj. og deres Fædreland skyldige og pligtige ere. Forsaavidt dette, som næppe er rimeligt, ikke udelukkende skal gaae paa Kjendelser i Rostjenestestridigheder, og forsaaavidt hele Eden ikke er et Udkast, hvis Affatter har forudsat, at Marsken tillige var Raad, omtale Udtrykkene jo bestemt hans dømmende Myndighed. — Det kan bemærkes, at omend der i Gaardsrettens Bestemmelse nøje skjelnes mellem Hofmarskalken og Rigens Marsk, synes deres Forretninger dog senere undertiden at være gaaet over i hinanden. Anders Bilde førte Processionen ved den udvalgte Konge Christian V's Begravelse d. 8de Novbr. 1647 (*Vedel-Simonsen, Jørgen Brahe* p. 90) og Ove Juel anholdt 1639 ved Rigsmarsken Jørgen Urne om at blive Kongens Hofjunker udi Gaarden. *Histor. Tidsskr.*, 3 R. III, 491. Jvfr. om Forholdet under *Christiern II Allen, De tre nordiske Rigers Historie* II, 236, 543.

¹⁾ Naar *Jahn*, *Historie om Kalmarkrigen* p. 269, synes at ville hævde, at Rigsmarsken ikke ifølge sit Embede havde noget Anførerhverv i Krig, modbevises dette af *Peder Munks og Jørgen Skeels* Ed.

²⁾ *Aschehoug*, *Statsforfatningen i Danmark og Norge indtil 1814* p. 385.

³⁾ Det kan endvidere bemærkes, at i *Frederik III's Haandfæstnings* § 15 blev vistnok efter Adelen eller Raadets Ønske den nye

dres, at omend Virkeligheden ikke længere svarede aldeles dertil, saa var dog Adelen efter sin Oprindelse og alle sine Traditioner først og fremmest en Krigerstand og levede vistnok endnu i Forestillingen om, at dens Opbud udgjorde den vigtigste Bestanddel af Hæren¹⁾. Dennes Fører kunde derfor i særlig Grad siges at være knyttet til Adelsstanden, og Omstændighederne paabød mangan en Gang Forhandling mellem ham og denne. Rostjenesten, der jo oprindeligt havde gjort Adelen til Adel, og som stadigt vedblev at spille en ikke ringe Rolle i Adelen's Liv, stod umiddelbart under Marskens Tilsyn. Det var hans Sag i den Provinds, hvori han boede, ligesom i de andre Provindser de derboende Rigsraader, at undersøge de adelige Jordebøger, hvorefter Rostjenesten bestemtes, og afgjøre Tvivl om dens Størrelse, og han alene skulde opkræve Boder for Undladelse af at stille den²⁾. Efterhaanden som henimod Midten af det 17de Aarhundrede Hærens Omorganisation blev mere og mere paa-trængende, og Skatter og Udskrivninger til militære Øjemed bleve hyppigere og hyppigere begærede af Adelen, blev det ogsaa i denne Anledning ofte Rigmarskens Sag at henvende sig til Adelen, hvis Moder derved ofte bleve ledede eller i det mindste overværede af ham³⁾. Det maa endeligt særligt

Bestemmelse indført, at under Opbud eller Krig skulde ingen commandere Rigens Marsk uden Kongen eller samtlige Rigsraader i dennes Fraværelse. Gehejmeark. Aarsberetn. II, 114. Var der foregaaet noget 1645, som kunde give Anledning til et saadant Bud?

¹⁾ Jvfr. ogsaa Udtrykket «Rigens Adel og Krigsfolk» i det ovfr. omtalte Kongebrev af 1ste Decbr. 1616 og i Jørgen Skeels Ed.

²⁾ Christian IV's Reces af 1643. Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Love IV, 410, 411.

³⁾ Som Exempler herpaa kan nævnes: Bestemmelser, truffene paa et Adelsmøde i Odense d. 4de Juli 1638 i Rigmarskens Nærværelse og med hans Samtykke om Officierer, Geværer og Munition (Rigsraadsbr. Geh. Ark.); Adelen's Forhandlinger med Rigmarsken

fremhæves, at den Omstændighed, at Rigsmarsken valgtes een Gang af Adelen selv og ellers i hvert Tilfælde efter Forhandling med Rigsraadet, ligesom den allerede vidnede om hans nøje Forhold til Ridderskabet, tillige, da han var den eneste, der saaledes mere umiddelbart efter dettes Ønske fik Sæde i Regeringen, maatte være tilbagevirkende paa Adelen, saaat den i ham kunde see sin særlige Talsmand.

paa Herredagen i Kjøbenhavn i April 1646 om forskjellige militære Forhold; de jydsk Landcommissairers Indlæg til Marsken af Viborg d. 16de Septbr. 1646 om Fæstningers Anlæg; Adelen's Forhandlinger i Odense i Juli 1647 med Marsken om Landcommissairernes Forhold til den nye Soldateske, og i Kjøbenhavn i November 1647 om Adelen's nye Rytteri. Sjællandske Provindsiallandbog.
